

Çin Afrika'da Ne Yapıyor

ÖZET

Dünyanın yeni yükselen gücü Çin, yükselişini sağlayan stratejisinde önemli değişiklikler gerçekleştiriyor. Ucuz üretim merkezi olarak dünya üretimini bir anda arz yönünde yukarı doğru sürükleyen Çin, şimdi üretim ve yatırım stratejisinde dışa açılan bir yapılanmaya gidiyor. Bu süreç hem Çin'in dünya siyaset sistemindeki ağırlığını arttırmasını, hem de Çin'de biriken zenginliğin, ülke içerisinde enflasyonist baskı yapmadan dış yatırımlarda kullanılmasını hedefleyen bir siyasetin ürünüdür. Birleşmiş Milletler'de 53 ülleyle temsil edilen Afrika kıtası hem uluslararası siyasi kararların alınmasında çok etkili bir bölge hem de dünyanın yeni ucuz üretim sahası olma ihtimalini barındıran bir enerji ve maden yatağıdır. Bu nedenle Çin açısından Afrika kıtası gerek siyasi bir manevra alanı olarak, gerek de barındırdığı müthiş enerji kaynakları ve ekonomik üretim avantajları bağlamında oldukça önemli bir coğrafi bölge haline gelmektedir. Çin bu bağlamda Afrika'ya büyük oranda yatırımlar ve yardımlar gerçekleştirmektedir. Bu süreç dünyadaki siyasi yapıyı ve üretim süreçlerini doğrudan etkileyecek bir gelişmeye işaret etmektedir.

ABSTRACT

The universe's shining new power China, is rapidly expanding and evolving its strategy. The world's cheap goods hub is pulling all trade to its direction, with its production and investment strategy China is opening to the world. This will add more power to China globally, and China's ever enlarging wealth will be used globally to lay off pressure from its own inflation. Africa is represented with 53 member states within the United Nations, it can determine decisions, and it is becoming the new hub in the production of cheap goods, it also holds vast reserves of energy and minerals. Due to this reason Africa is a very important continent for China; it holds political decision making powers and vast energy and mineral reserves and also production advantages within its sphere in the region. China is the biggest investor and also foreign aid to the region. We can see that in the near future this will globally change political and production structures.

1,3 milyarlık dev bir nüfusa sahip olan Çin Halk Cumhuriyeti'nin 2007 yılındaki gayri safi milli hâsılası (GSMH) 3,6 trilyon dolar olarak gerçekleşti. Yani 1978 yılında yalnızca 156 milyar dolar olan Çin GSMH'sı, aradan geçen otuz yıl zarfında, yaklaşık olarak her yıl yüzde 10'luk inanılması zor bir büyüme oranı tutturarak yaklaşık 23 kat büyüdü. Böylece son rakamlara göre Çin artık ABD, Japonya ve Almanya'nın ardından dünyanın en büyük dördüncü ekonomisi olmayı başardı. Çin, 2008 yılının ikinci çeyreğinde de yüzde 12'lik bir büyüme oranı yakaladı. Eğer bu hızını korursa, 2009 yılının başında Çin, Almanya'yı da geride bırakarak dünyanın en büyük üçüncü ekonomisi haline gelecek.

Çin, son otuz yıldaki büyük ekonomik gelişim süreci boyunca farklı ekonomik stratejiler izlemeyi tercih etmiştir. Son yıllarda Çin, Batı'nın yavaş ya-

avaş terk etmeye başladığı kitlesel sanayi üretiminin yeni yuvası şeklinde algılanıyordu. Sanayi üretimi Batı'da demokrasinin gelişmesiyle birlikte giderek pahalılaştı. Zira demokratik haklarını iyi kullanan Batı işçileri, uzun yıllar süren çabaları sonucu yorucu, riskli ve itibarı düşük sanayi işçiliği karşılığında oldukça yüksek ücretler almayı başarmışlardı. Bu süreçte Batı ülkelerinde biriken yoğun sermayenin fiyat ve ücretleri arttırması da pek etkiliydi. Yine Batılı ülkelerde biriken aşırı sermaye, kira ve arsa fiyatlarını da çok yukarılara çekmişti. Buna alınan vergilerin de ağır yükü eklendiğinde, yirmi birinci yüzyılda Batı'nın artık sanayi imalatını kendi toprakları üzerinde değil, demokratikleşmesini henüz tamamlamamış ve bu nedenle sendikalar biçiminde örgütlenemeyen, siyasi partiler aracılığıyla kendi çıkarlarını yeterince savunamayan işçilerin yaşadığı ülke toprakları

* Afrika Enstitüsü Direktörü ve Türkiye İhracatçılar Meclisi Afrika Çalışmaları Koordinatörü

üzerinde sürdürmeyi seçti. Kendi toprakları üzerinde Ar-Ge'ye ve hizmet sektörüne ağırlık veren Batılı ülkeler, know-how, tasarım, içerik oluşturma ve yönetim bilgilerini kendi öz merkezlerinde üretmeye devam ederek, katma değeri yüksek olan süreci kendi ellerinde tuttular ve katma değeri düşük ve zahmetli olan kitlesel üretimi fason olarak geliştirmekte olan ülkelere taşıdılar. Böylece aynı ürünün tamamen aynı şekilde fakat daha ucuz işçilik, daha düşük vergiler, sübvansede edilmiş enerji maliyetleri ve daha az sağlık sigortası giderleriyle üretmesinin önü açıldı. Çin de geçtiğimiz yıllarda, dünyanın yeni üretim yönteminin ana merkez üssü oldu. Birçok Batılı şirket, geliştirdikleri, tasarladıkları,

marka değeri kattıkları ve nasıl yapılacağını A'dan Z'ye belirledikleri ürünlerin üretiliş aşamasını Çin'e ve Uzak Doğu'daki diğer ülkelere kaydirdi. Ünlü danışmanlık şirketi Boston Danışmanlık Ekibi'nin (Boston Consulting Group – BCG) yaptığı hesaplamalara göre, Çin'e fason üretim yaptırmak bir imalatçı için ürünleri imal edip sevk etmek de dâhil olmak üzere teslimata kadar toplam maliyetlerde yüzde 25 ila 50 oranında tasarruf sağlamaktadır. Çin'de ki işgücü maliyetleri gelişmiş ülkelere kıyasla on beş ila otuz kat daha avantajlı konumdadır. Bu sayede maliyetler ABD'nin on beşte biri ile otuzda biri seviyelerine düşmektedir. Bundan başka Çin sermaye yatırımlarında önemli avantajlar sağlamaktadır. Çin'de fabrika inşasıyla makine teçhizat imalatı ABD'den yüzde 70 daha ucuza yapılabilmektedir. Buna göre örneğin ABD'de inşaatı ve makine teçhizatı 50 milyon dolara mal olacak bir fabrikanın eşdeğeri Çin'de 15 milyon dolara kurulabilmektedir.¹

Gelişmiş olan zengin ülkelerde egemen olan yüksek işgücü ücretlerinden tasarruf etmek amacıyla imalat süreçlerinde haliyle büyük ölçüde robotlardan ve otomasyondan yararlanılmaktadır. Oysa Çin'de egemen olan çok düşük işgücü ücretleri, bu

pahalı makineler yerine işgücünü ikame etmeyi daha ekonomik kılmaktadır. Zira demokratikleşmede oldukça gerilerde bulunan Çin'de işçi ücretlerini yükseltebilecek sendikal haklar bulunmamaktadır. İnsanlar haklarını kendileri talep edememektedirler. Bu durum işçi ücretlerinin ülke yöneticilerince tek taraflı olarak görece düşük belirlenmesine olanak tanımaktadır.² Buna bir de olağüstü yüksek nüfus eklenince (Çin'de nüfusu bir milyonun üzerinde olan 160'dan fazla şehir vardır), işçi ücretleri bir türlü yükselme şansı bulamamaktadır. IMF'nin verilerine göre Çin'in 2006 yılında kişi başına yıllık geliri yalnızca 2001 dolardır. Yani Çin, 180 dünya ülkesi arasında gelir sıralamasında ancak 107. sıradadır.³

Bu durumu bir fırsat olarak gören gelişmiş ülke merkezli çok uluslu şirketler, imalat süreçlerini yeniden düzenleyerek, maliyetleri inanılmaz düşürebilecek daha emek-yoğun iş süreçleri geliştirmiştir. Örneğin önemli bir elektrikli ev gereçleri üreticisi Çin'deki fabrikalarında taşıyıcı bantları bile kullanmadan üretim yapabilmektedir. ABD'de vasıflı bir makine işçisinin aylık ücreti 3.000–4.000 dolar arasında iken, Çin'deki bir fabrika işçisinin ortalama aylık ücreti 150 dolar civarında seyretmektedir. Ücretlerin ucuzluğunun yanı sıra, sağlık hizmetleri arzının sınırlılığı ve geliş-

memiş demokrasi yüzünden yanlış tedavi ve uygulamalara dava açılmaması nedeniyle Çin'de sağlık sigortası da oldukça ucuzdur. Sağlık sigortası giderlerinin azaltılması, istihdamın daha kolay artırılması anlamına gelmektedir. Yine pek çok firma malzeme tedarik maliyetlerinde de yüzde 20 ila yüzde 30 arasında tasarruf sağlayabildiklerini bildirmektedir. Tüm bunların üzerine, Çin'deki üretiminin bir bölümünü Çin pazarına satılması durumunda, bu pazarın büyüklüğü nedeniyle elde edilebilecek büyük ölçekte üretim ekonomileri de haliyle çok ciddi maliyet tasarrufları sağlamaktadır. Son olarak bunlara bir de hükümet teşvikleri ek-

¹ The Boston Consulting Group (2006) *Organizing for Global Advantage in China, India, and Other Rapidly Developing Economies*

² Haggard, S. (1990) *Pathways from the Pheriphery: The Politics of Growth in the Newly Industrializing Countries*, Cornell University Press, Ithaca, New York

³ International Monetary Fund (2007) *World Economic Outlook Database*, April 2007

lendiğinde, Çin'e sanayi üretimi yatırımı yapmak pek çok gelişmiş ülke şirketi için inanılmaz cazip bir alternatif haline dönüşmektedir. UNCTAD'ın (United Nations Conference on Trade and Development – Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Kongresi) raporuna göre Çin, dünyadaki en çok tercih edilen yatırım bölgesidir.⁴

Ancak Çin son birkaç yıldır, kendisinin yalnızca bir yatırım merkezi olmadığını gösteren bir hareketlenme içerisinde. Çin, küresel siyaset ve ekonomisinde artık ülke dışından sermaye alan bir ülke olmaktan çıkıp, ülke dışına sermaye akıtan bir görünüme bürünmektedir. Çin 2007 yılında yurt dışına 22,5 milyar dolarlık bir yatırım gerçekleştirmiştir.⁵ Yani Çin'de yapısal bir değişim söz konusudur. Artık Çin, kendisinden daha maliyet avantajlı olan yerlere sermaye akıtmaya çalışmaktadır. Çin geçtiğimiz birkaç yıl içinde dışarıya en fazla sermaye ihraç eden ülkeler sıralamasında oldukça önemli bir yol kat etmiştir. Çin'in döviz rezervleri 2008 yılının Haziran ayı itibarıyla 1,76 trilyon dolardır. Resmi rakamlara göre her yıl 30.000'in üzerinde Çinli firma, dış pazarlara oldukça büyük yatırımlar yapmaktadırlar. *Fortune* dergisinin 1995'te yayınlamış olduğu "500 Büyük Firma" listesinde yalnızca 3 Çinli firma bulunuyorken, bu sayı 1999'da 5'e, 2003'te ise 11'e yükselmiş, 2006 yılında ise bu sayı 20'ye ulaşmıştır. Bu istatistik her 3 yılda bir yaklaşık yüzde 100'lük bir artışı göstermektedir. Yani birçok büyük Çin firması giderek çok uluslu şirket stratejilerini benimsemektedir. Çin ucuz üretici ve taseyon olmaktan süratle patronluğa terfi etmektedir. Bu durum Çin'in artık kendisine özgü fason üreticilik modelini terk etmeye başladığını ve gelişmiş Batı ülkeleri örneğini benimsemek yönünde önemli adımlar attığını göstermektedir. Çinli liderler bir sonraki kuşakta artık iç çamaşırının da, uçak kanatlarının da Çin'de tasarlanmasını istemekte ve önümüzdeki yılların planını Çinli yetkililer bu arzu bağlamında tasarlamaktadır. Freidman'a göre, önümüzdeki otuz yıl içinde "Çin'de satılmıştır"dan "Çin'de yapılmıştır"a, oradan "Çin'de tasarlanmıştır"a, oradan da "Çin'de hayal edilmiştir"e geçilecektir.⁶ Çin'in bu dönüşümü gerçekleştirebilmesi için kendisinden daha ucuza üretim yapabilecek, daha ucuz işgücü sağlayabilecek, ücretsiz arsa sağlayabilecek bölgelere ihtiya-

cı vardır. Bu bölge tanımına en yakın bölge Alt Sahara adı verilen, Afrika'nın Akdeniz ülkelerinin güneyindeki coğrafyadır. İşte Çin'in Afrika'ya ve özellikle de Afrika'nın Alt Sahara denilen bölgesine giderek artan ilgisi ve eylemlerinin başlıca nedenlerinden birisi özetle bu ekonomik dönüşümdür.

Çin'in Afrika'ya yönelik ilgisinin diğer bileşenleri ise şöyle sıralanabilir: Çin'in son 20 yılda yaşadığı yıllık ortalama yüzde 9 oranındaki ekonomik büyümeye bağlı olarak artan enerji ihtiyacını karşılayabilmek⁷; Afrika ülkelerinden petrol gibi enerji ve hammadde sağlamanın yanı sıra, aynı zamanda bu kıtanın pazarlarında Çin ürünlerini satabilmek ve siyasi açıdan, Birleşmiş Milletler'de Güvenlik Konseyi ayrıcalığı ile birlikte onlarca oya sahip Afrika ülkelerinin desteğini sağlayarak önemli bir blok oluşturmak.

Çin'in yurt dışında yatırımlar gerçekleştirme arzusunun çok önemli bir diğer nedeni Çin'de biriken devasa döviz rezervleridir. Çin'in döviz rezervleri 1978 yılında yalnızca 167 milyon dolar iken bugün bu rezerv Haziran 2008 tarihinde 1,76 milyar doları aşmış durumdadır. Çin'in dış ticaret hacmi ise bundan 20 yıl önce yalnızca 20,6 milyar dolar iken, bugün bu rakam 1,9 trilyon dolar seviyesindedir. Yani 20 yılda tam 95 katlık bir artış söz konusudur. Çin'in döviz rezervlerindeki yalnızca Ocak 2008'den Haziran 2008'e kadar yaşanan artış tam 280 milyar dolardır. Yani bu durum, Çin'in her saat döviz rezervlerine 100 milyon dolar eklemesi anlamına gelmektedir. Çin'in dış borç yükü ise, sahip olduğu döviz rezervinin yalnızca yüzde 20'sine denk geliyor. Özetle Çin'in ihtiyacı olandan çok daha fazla bir döviz rezervine sahip olduğu görülmektedir. Ancak bu durum Çin ekonomisine sekte vurabilecek bir riski de içinde barındırmaktadır. Zira eğer bu aşırı döviz rezervi eritilmezse, Çin'deki aşırı döviz bolluğu nedeniyle, iç piyasadaki ücretler ve fiyatlar kaçınılmaz olarak büyük bir artış gösterecektir. Bu durum ise doğal olarak enflasyon olarak göstergelere yansımacaktır. Bu durum hem Çin'in iç ekonomik dengelerini alt üst edecek, hem de Çin'in en büyük avantajlarından birisi olan ucuz üretimin önünü kesecektir. Dolayısıyla Çin'in, sahip olduğu bu devasa döviz rezervinin bir kısmını vakit kaybetmeden yurt dışına at-

⁴ UNCTAD (2008) *World Investment Report 2008*, UN, New York and Geneva, s.33

⁵ Ibid. s.255

⁶ Freidman, T.L. (2006) *Yirmi Birinci Yüzyılın Kısa Tarihi, Dünya Düzdür*, (Çev. Cinemre, L.) Boyner Yayınları, s.121

⁷ Ata, İlkay (2008) "Çin-Afrika İlişkileri: Üçüncü Dünyanın İşbirliği" *Stratejik Analiz*, No.99, s.63

ması gerekiyor. Bunun en iyi yollarından birisi ise, Çin'in siyasi olarak da egemenlik kurabilmesi ve kendi üretimini daha da gelişkin hale getirebilmesi için, keşfedilmemiş enerji alanlarına doğrudan yatırımlar gerçekleştirmektir. Kısacası, Çin'in hem siyasi hem de ekonomik göstergeleri, şiddetle Çin'in küresel yatırımlar yapmasını şart koşturmaktadır.

Bugün Türkiye'de Çin'in Afrika'da gerçekleştirmek istediği eylem planı üzerine pek bir çalışma bulunmuyor. Ancak şunu söylemek gerekli ki, dünyada da henüz bu konu üzerinde geniş bir araştırma gerçekleştirilmiş değil. Mohan ve Power'ın deyişiyle özellikle ABD başta olmak üzere, dünyada Çin ve Afrika ilişkileri üzerine oldukça yoksul ve rakamlara dayanmayan bir akademik dünyaya sahibiz.⁸ Bununla birlikte son yıllarda Çin'in Afrika'ya yönelik olarak gerçekleştirdiği büyük bir eylem dizisine şahit oluyoruz. Bunu yalnızca rakamsal göstergelere bakarak bile anlamak mümkün. Çin, yalnızca Sahra Altı Afrika ülkeleri ile 2001–2005 yıllarında 300'den fazla anlaşma ve kontrat imzalamıştır. Petrol sektörüne olan özel ilgisi ve işbirliğini genişletmekle birlikte Çin, son yıllarda tarım, balıkçılık, tekstil, enerji ve diğer sanayi alanlarında 800'den fazla projenin gerçekleştirilmesinde rol almıştır.⁹ Afrika ülkelerinden Çin'e yapılan ihracat 2001 ve 2006 yılları arasında her yıl yüzde 40 oranında artmıştır.¹⁰ Çin bölge ile kurduğu ilişkiler çerçevesinde uygun ve vadeli krediler vermekte, elverişli ticaret koşulları politikası yürütmekte, ilişkilerin daha da güçlenmesi ve genişlemesi için devamlı yüksek düzeyde görüşmeler gerçekleştirmektedir. Tüm Afrika ülkeleriyle ticaret yapan Çin, 34 ülkeyle yatırımların korunması, 14 ülkeyle de çifte vergilendirmenin kaldırılmasına yönelik anlaşma imzalamıştır. Çin'in Afrika ülkeleri ile ticaret hacmi 2007 yılında 73,31 milyar dolara ulaşmıştır. Böylece 1990'lı yıllardan bu yana Çin ile Afrika arasındaki ticaret yüzde 700 oranında büyümüş-

tür. Bu süreçte özellikle 2000'li yılların büyük bir ağırlığı vardır. Zira Afrika ülkeleri ile Çin arasındaki ticaret hacmi 2002 yılı ile 2003 arasında ikiye katlanarak 18,5 milyar dolara yükselmiş, 2005 yılında 39,7 milyar olmuştur. 2007 yılına gelindiğinde ise bu miktar yüzde 40 artmıştır.¹¹ Bu son gelişmeyle birlikte Çin, ABD ve Fransa'nın ardından Afrika ülkeleri ile en çok ticaret yapan ülke konumuna gelmiştir.¹² Çin Başbakanı Wen Jiabao Çin-Afrika ticaretinin 2010 yılına gelindiğinde 100 milyar doları bulacağını öngörmektedir.¹³ Yine Çin geçtiğimiz yılın Mayıs ayında uzaya Nijerya'nın ilk telekomünikasyon uydusunu fırlatmıştır.¹⁴ Çin bu uydunun yalnızca tasarlanmasında ve inşasında yardım etmekle kalmamış, aynı zamanda uydunun yapılması için gereken fonu da Nijerya'ya kredi olarak sağlamıştır.¹⁵

Çin gerçekleştirmiş olduğu bu ekonomik girişimlerin bir düzensiz eylemler dizisi olmadığını da 2006 yılında açıkladığı "Çin'in Afrika Politikası" belgesi ile ortaya koymuştur.¹⁶ Yine bunun yanı sıra Çin 2006 yılının Kasım ayında 53 Afrika ülkesinden 48'inin siyasi liderlerinin katılımı ile bir Çin-Afrika Forumu düzenlemiştir. Çin İhracat-İthalat Bankası'nın (Çin Eximbank'ı) 2006 yılında, Afrika kıtasına yönelik olarak 19,8 milyar dolarlık ihracat kredisi vermiştir.¹⁷

Bu sistematik Afrika çıkarmasına tüm hızıyla devam eden Çin Mayıs 2007'de Şangay Afrika Gelişme Bankası'nın yıllık toplantısına ev sahipliği yaptı ve burada 20 milyar dolarlık yeni bir borç ve yatırım anlaşmaları kamuoyuna duyurdu. Yine Afrika'daki Çin yatırımlarının ilerleyişi 2007 yılının Eylül ayında Katanga'da gerçekleştirilen yardım paketi ile 5 milyar dolarlık yatırımın açıklanması ve aynı yılın Kasım ayında Güney Afrika'daki lider bankalardan birisinin yüzde 20'sinin satın alınması ile sürdü.¹⁸ 2006 yılına göre yüzde 176 artan Af-

⁸ Mohan, Giler & Power, Marcus (2008) "New African Choices? The Politics of Chinese Engagement" *Review of African Political Economy*, Vol. 35 No.1, s.24

⁹ İsmayilov, Rafik (2007) "Sahra Altı Afrika'nın Gelişme Özellikleri ve Fırsatlar" *II. International Turkish-African Congress*, Tasam, İstanbul, s.74

¹⁰ Aning, Kwesi & Lecoutre, Delphine (2008) "China's Ventures in Africa", *African Security Review*, Vol.17, No.1, Mart, ss.39–52

¹¹ Hanson, Stephanie (2008) "China, Africa and Oil" Council on Foreign Relations, 6 Haziran – http://www.cfr.org/publication/9557/china_africa_and_oil.html.

¹² Blas, Javier & Green, Matthew (2008) "Feeding an Insatiable Appetite" *Financial Times, Special Report Africa-China Trade*, 24 Ocak

¹³ Morgan, Matthew (2008) "China-Africa When the Going Gets Tough" *African Business*, No.346, s.60

¹⁴ "China-Africa Trade Surging"(2008) China Daily, 28 Ağustos http://www.china.org.cn/international/2008-08/28/content_16348140.htm

¹⁵ Yeardeley, Jim (2007) "Snubbed by US, China Finds New Space Partners", *New York Times*, 24 Mayıs

¹⁶ <http://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx/t230615.htm>.

¹⁷ Wang, Jian-Ye (2007) "What Drives China's Growing Role in Africa?" *African Department of IMF*, IMF

¹⁸ Alden, Chris (2008) "China and Africa: A New Development Partnership" *Strategic Analysis*, Vol.32, No.2, s.298

rika'daki Çin yatırımları 2007 yılında 1 milyar doları aştı.¹⁹ Ve Çin Kara kıtadaki yatırımcılarını korumak için, 29 Afrika ülkesiyle yatırım koruma anlaşmaları imzaladı. Bugün 48 Afrika ülkesinde Çinli girişimciler ticaret, imalat, kaynak geliştirme, ulaştırma, tarım ve tarımsal ürün işleme gibi pek çok operasyon gerçekleştiriyorlar. Çin bu esnada, Kara Kıtayı en yüksek devlet adamı düzeyinde sık sık ziyaret etmeyi de ihmal etmiyor. Çin Dışişleri Bakanı 2006 yılının Ocak ayında Batı Afrika'daydı. Aynı yılın Nisan ayında Çin Devlet Başkanı Nijerya, Fas ve Kenya'ya ziyaretlerde bulundu. Haziran ayında ise bu kez Çin Başbakanı sahnede idi ve Başbakan bu ay içerisinde tam yedi Afrika ülkesinde temaslar gerçekleştirdi. Daha son ziyaretinden bir yıl geçmeden, Çin Devlet Başkanı Hu Jinato 2007'nin başında yeniden Afrika'ya geldi ve kıtadaki sekiz ülkeye (Kamerun, Liberya, Zambiya, Namibya, Güney Afrika, Mozambik, Sudan ve Seyşeller) uğradı. Bu son üç yıl içerisinde Hu'nun Afrika'ya gerçekleştirdiği üçüncü ziyaretti.²⁰ Çin Cumhurbaşkanı 2007'nin Şubat ayında sekiz Afrika ülkesine düzenlediği ziyaret dizisinde milyarlarca dolarlık yardım kredisi dağıttı ve indirimli yeni krediler ile gerçekleştirilecek yeni yatırımların müjdesini verdi. Yine Pekin'deki 2006 yılında gerçekleştirilen FOCAC toplantısında vaat edilen Afrika'da 2009 yılına kadar açılacak olan beş ticari ve ekonomik işbirliği alanına yatırım yapacak Çinli firmaları cesaretlendirmek için 5 milyar dolar tutarındaki Çin-Afrika Gelişim Fonu sağlandı.

Çin'in Afrika'ya olan bu yoğun ilgisi Afrika'nın ekonomik göstergelerinde olumlu değişikliklere olanak verdi.²¹ Çin sayesinde Afrika kıtası mamul ürünleri çok daha ucuza satın alabilirken, kendi ihraç ettiği malları da daha pahalıya satabilme imkânı buldu.²² Afrika kıtasının 2007 yılında yaşadığı 5,9'luk ekonomik büyümesinde Çin tarafından yapılan ekonomik yardımlar ve yatırımlar önemli rol oynadı.

Çin ile Afrika İlişkilerinin Kısa Tarihi

Çin ile Afrika'nın ilişkileri M.Ö. 206'dan M.S. 220

yılına değin hüküm süren Han Hanedanı dönemi ne kadar geri götürülebilir. Bununla birlikte iki bölge arasındaki ticaret özellikle 960–1279 yılları arasındaki Tang Hanedanı sırasında gelişmiştir.²³ Çin ve Afrika arasındaki bu ilişki, Afrika ve Avrupa arasında kurulmuş olan yağma, savaş ve yıkım ve daha sonra gelişecek olan köle ticareti ilişkisinden farklı olarak her iki bölgenin de kazanç sağlaması üzerine kuruluydu.²⁴ Böylece milattan önce başlayan ilişkiler 20. Yüzyıla gelindiğinde de değişik biçimler alarak sürdürüldü.²⁵

Çin ile Afrika ülkeleri arasındaki ilişkiler tarafların kendi içlerinde yaşadıkları değişimlerden ziyade uluslararası ortamın etkileri ile şekillenmişlerdir. Bu bağlamda, tarafların Soğuk Savaş döneminde ve günümüzde geliştirdikleri ilişkiler dikkat çekicidir. Benzer tarihi deneyimleri olan Afrika ülkeleri ve Çin, 1950'li yıllarda "ulusal özgürlük ve bağımsızlık" temeline oturan bir ilişki geliştirmiştir. Bu nedenle bugünkü Çin-Afrika ilişkilerinin izini 1950'li yıllardan itibaren sürmek daha işlevsel olacaktır. Zira Çin ile Afrika arasındaki önemli ilişkiler, ilk kez tam da Çin'in iki kutuplu dünya düzenindeki soğuk savaş ortamında, müttefik devletlerle birlikte olmayıp, aynı zamanda Moskova'dan da uzak duran devletleri kendi liderliği altında toplamaya çalıştığı sırada gelişti.²⁶ İki bölge arasındaki bağlar, 1950 yılından 1970'lerin başlarına değin sürecek olan devrimci Çin dış politikası ve bağımsızlık adına verilen anti sömürgeci mücadeleler sırasında eskiye oranla daha belirgin bir hal almıştır. Bu dönemde Çin'in vurgusu Güney-Güney yardımlaşması üzerinedi ve Çin, kendisi ile Afrika devletleri arasındaki benzerlikleri ön plana çıkarmaya çalışıyordu.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Afrika hakkındaki diplomasisi 1950'lerde öncelikle Tayvan'ın uluslararası düzeyde tanınmaması ve kıtadaki Batı ve Rus nüfuzu arasında kendisine de bir yer bulmak üzerine kuruluydu. Çin'in 1950'ler ve 1960'larda Birleşik Devletler'le ve 1960'lar ile 1970'lerde de Sovyetler Birliği'yle cepheleşmesi özellikle önemliydi. Bu süreçte özellikle iki an tarihi öneme sahiptir: Bunların

¹⁹ "China-Africa Trade Surging"(2008) China Daily, 28 Ağustos http://www.china.org.cn/international/2008-08/28/content_16.348.140.htm

²⁰ Harsh V. Pant (2008) "China in Africa: The Push Continues But All's Not Well", Defence & Security Analysis Vol.24, No.1, pp.33

²¹ Muekalia, Domingos Jardo (2004) "Africa and China's Strategic Partnership", *African Security Review*, Vol.13, No.1

²² Collier, Paul (2008) "Five Steps to Sustainable Governance in Africa" *Council on Foreign Relations*, www.cfr.org/publication/16638/five_steps_to_sustainable_governance_in_africa.html

²³ Wu, Yuan (2007) *China in Africa*, China International Press, Beijing

²⁴ Anderson, Sam E. (1996) *The Black Holocaust for Beginners*, Readers and Writers Press, New York

²⁵ Yu, George, T. (1965) "Sino-African Relations: A Survey" *Asian Survey*, Vol:5, No:7, pp.321–332; Ismael, Tareq Y. (1971) "The People's Republic of China and Africa" *The Journal of Modern African Studies*, Vol:9, No:4, pp.507–529

²⁶ Snow, P. (1998) *The Star Raft: China's Encounter with Africa*, Cornell University Press, Ithaca

ilki, 1955 Nisan'ında Endonezya'nın Bandung kentinde yapılan *Asya-Afrika Konferansı*'dir. Çin, 1954 yılında Hindistan ile anlaşmaya vardığı "Barış İçinde Yaşamın Beş İlkesi"²⁷ni 1955 yılında Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 29 Asya ve Afrika ülkesinin²⁸ katılımıyla gerçekleşen Bandung Konferansı'na taşımıştır. Konferans, gelişmekte olan güney ülkelerinin ekonomik ve kültürel işbirliği anlaşması ile sonuçlanmış ve bu ülkelerin dayanışmasının sembolü haline gelmiştir. Bununla birlikte bu durum, Bandung konferansı sırasında Afrika'nın Çin için büyük önem taşıdığı anlamına gelmemektedir zira Çin'in Afrika'daki girişiminin daha sonra bu denli büyüyeceğini o dönemde kimse tahmin etmemiştir.

İkinci önemli gelişme ise 1957'de kurulan ve aynı yıl ilk konferansı gerçekleştirilen *Afro-Asyalı Halkların Birlik Organizasyonu* (Afro-Asian People's Solidarity Organization - AAPSO) dur. Afro-Asya birliği özellikle Çin – Afrika ilişkilerinin gelişmesi adına önemli bir siyasi taban sağlayan bağımsızlık mücadeleleri potasında ilerlemiştir.²⁹ Böylece Bandung Afro-Asya ilişkilerinin siyasi bir simgesi haline gelmiş oldu.³⁰ Oluşturulan Bandung ruhunun baş kurumu da AAPSO idi ve kurumun sekreterliği de Kahire'ye kuruldu. Bu organizasyonlar "üçüncü dünyacılık" ve Bağlaşık Olmayan Hareket'in meyveleriydi.

1960'ların başında Sovyetler ile Çin arasındaki ideolojik ayırım, Afro-Asya birliği ile bağlaşık olmayan ülkelere ilişkin çeşitli organizasyonlar üzerindeki baskınlık çekişmesine dönüştü. Çin'in istekleri sık sık inatçı ve etkin bir biçimde bu organizasyonlarla çatıştıyordu ve Çin bunlar üzerinde engin bir kontrol da elde edemiyordu.³¹ Çin bu dönemde

Afrika ülkelerinin bağımsızlık hareketlerine para ve silah yardımıyla bulunmuş, Başbakan Zhou Enlai 14 Aralık 1963'ten 4 Şubat 1964'e kadar Afrika ülkelerine siyasi ziyaretler gerçekleştirmiştir. 1963 yılındaki ziyaret, aynı zamanda bir Çin başbakanının ilk Afrika ziyaretidir. Zhou Enlai, bu turunda "yoksul dostlar" arasında karşılıklı ekonomik yardımlaşmayı savunup, "büyük ve güçlü" ülkelere, zayıf ve güçsüz ülkelere dayattığı zorbalığa savaş açarak "Güney-Güney" kavramının ilk işaretilerini vermişti.³² Zhou Enlai, kendisinin "yoksulun, yoksula yardım etmesi" olarak adlandırdığı, Afrika'nın emperyalizme karşı mücadelelerine Çin'in verdiği desteği defalarca dile getirdi ve hem Washington'la, hem de Moskova ile bir ideolojik savaş içerisine girdiğini açık bir şekilde açıklamış oldu.³³ Mao ile Zhou Enlai'nin döneminde işbirliği ile yardım sağlamak ilkelerine dayalı siyasi ideoloji üzerine güçlü bir vurgu vardı. Çin Afrika'ya sağlayacağı yardımlar ve gerçekleştirmeyi planladığı işbirlikleri aracılığıyla Batı ve Kuzey dünyasına yani "birinci dünya" ülkelerine güç gösterisi yapıyor, Afrika ülkeleri ile bir birliktelik sağlayarak, soğuk savaşın döneminin süper güçlerine ve zengin Kuzey ekonomilerine karşı "üçüncü dünya" ülkelerinin liderliğine soyunuyordu. Pekin, Çin ve Afrika'nın uygarlığın beşiği olduğunu iddia ediyor, iki bölgenin de "gelişen dünyaya ait olduğunu" ve aynı ortak düşmanlara sahip olduğunu ve sonuç olarak da ortak stratejik ilgileri bulunduğunu ve majör uluslar arası konularda bakış açılarının paydaş olduğunu ileri sürüyordu. Pekin aynı zamanda bu iddiaları sonucu, Çin ve Afrika'nın birbirine destek olması gerektiğini ve önemli küresel meselelerde yakın bir işbirliği içinde olmaları gerektiğini öneriyordu.³⁴

²⁷ "Barış İçinde Yaşamın Beş İlkesi" Çin ve Hindistan arasında 1954 yılında yapılan bir seri anlaşmanın uluslararası ilişkilerde sembolikleşmiş ismidir. Çin hükümetinin Tibet'in kontrolünü tamamen ele geçirmesi Hindistan'la birtakım sınır sorunlarına yol açmıştır. Taraflar, sorunların daha ciddi bir hale gelmemesi için masaya oturmuştur. Yapılan anlaşmalar sonucu şu kararlar alınmıştır: tarafların ülke egemenliklerine saygı duyulması, karşılıklı saldırmazlık, birbirinin içişlerine karışmama, eşitlik ve karşılıklı fayda, barış içinde yaşama.

²⁸ Burma, Sri Lanka, Hindistan, Endonezya, Pakistan, Afganistan, Kamboçya, Çin, Mısır, Etiyopya, Gana, İran, Irak, Japonya, Ürdün, Laos, Lübnan, Liberya, Libya, Nepal, Filipinler, Suudi Arabistan, Sudan, Suriye, Tayland, Türkiye, Demokratik Vietnam Cumhuriyeti, Güney Vietnam ve Yemen.

²⁹ Tjonneland, E.; Brandtzaeg, B.; Kolas, A. & le Pere, G. (2006) "China in Africa: Implications for Norwegian Foreign and Development Policies", Chr. Michelsen Institute, *CMI Reports* No.15, CMI, Bergen, s.75

³⁰ Larkin, B. (1971) *China and Africa, 1949-70: the Foreign Policy of the People's Republic of China*, University of California Press, Berkeley, s.28

³¹ Neuhauser, C. (1968) *Third World Politics: China and the Afro-Asian People's Solidarity Organization*, Harvard University Press, Cambridge

³² Snow, P. (1995) "China and Africa: Consensus and Camouflage" içinde, *Chinese Foreign Policy: Theory and Practice*, (ed.) Robinson, T.W. & Shambaugh, D., Clarendon, Londra, pp.283-321

³³ Adie, W.A.C. (1964) "Chou En-Lai on Safari" *The China's Quarterly*, No:18 (Nisan-Mayıs), pp.174-194

³⁴ Mohan, Giler & Power, Marcus (2008) "New African Choices? The Politics of Chinese Engagement" *Review of African Political Economy*, Vol. 35 No.1, p.27

Bununla birlikte 1960'lı yılların ortalarının Çin ile Afrika ülkeleri arasında önemli anlaşmazlıklar doğurduğunu da belirtmek gerekir. Zira Çin, zaman zaman hoşlanmadıkları bazı Afrika liderlerini şiddet yoluyla ortadan kaldırmaya çalışmış, Kamerun ve Nijerya gibi bazı Afrika ülkesinde meşru hükümetlere karşı ayaklanmaları ve yeraltı hareketlerini desteklemiştir. Çin'in bu gibi eylemleri nedeniyle 1965 yılında Burundi, Benin, Orta Afrika Cumhuriyeti, Gana ve Tunus Çin'le diplomatik ilişkilerini kesmiş, Kenya ise Çin'in diplomatlarını sınır dışı etmişti.³⁵

Çin Afrika'daki bu gelişmelerin ardından, kıtada yeniden saygınlık kazanabilmek için çeşitli yardımlar sağlamaya başlamıştır. Çin'in yardım verme yöntemi kendisine özgü tarihsel özellikler taşıyordu. Genellikle bağış şeklinde verilen yardımlar, doğası gereği katı bir şekilde iki taraflı kazanç ilkesi gözetilerek yapılıyordu ve yalnızca ilişkinin hem bağış yapan, hem de yardımı alan taraf için ortak bir yarar sağlaması amaçlanıyordu. Dahası Çinli yardım memurları Batılı meslektaşlarının yaptığı gibi "suit otel odalarında yan gelip yatmıyor ve yeni masraflar çıkarmıyorlardı".³⁶ Gerçekleştirilen Çin yardımları Afrika "gelişmesinin" hafif sanayi, ulaşım, tarım, su kontrolü ve sulama, kamu sağlığı, enerji, iletişim, spor, kültürel tesisler ve ağır sanayi gibi çeşitli sektörlerle aktarılıyordu.³⁷ 1960'ların sonuna doğru 600 milyon doların üzerinde bir maliyete sahip olan dev Tanzanya-Zambiya demiryolu (1967–1975) 15.000 Çinli işçinin yardımıyla inşa edilmiş ve Sino-Afrika birlikteliği için önemli bir sembol olmuştur.

Bu destek 1970'li yıllarda bağımsızlığını yeni kazanan bu ülkelere gönderilen doktor, mühendis ve öğretmenlerle devam etmiştir. Sonuç olarak, ilişkilerin belirleyici etkeni "ideoloji" olmuş, bu dönemde Çin'in Afrika ülkeleriyle yakınlaşması "kendisi gibi Batı sömürgeciliğinin sıkıntısını yaşamış olan ülkelerle dayanışma" çerçevesinde gelişmiştir.³⁸

Bununla birlikte Çin Kültürel Devrimi'nin karışıklıkları Çin Halk Cumhuriyeti'nin dış politikada izlediği hırslı politikayı sekteye uğratmıştır. Örneğin Angola'da Çin Portekiz emperyalizmine şiddetle karşı çıkıyor olsa da, Angola'nın özgürlük hareketine hiçbir belirgin destek vermemiştir. Yine Angola'nın Özgürleşmesi İçin Halk Hareketi (Popular Movement for the Liberation of Angola – MPLA) ile olan ilişkiler, Hareketin Sovyetlere yaklaşması sonucu 1960'ların sonu ile 1970'lerin başı sırasında bozuldu. Bunun üzerine Çin Angola'nın Tam Bağımsızlığı için Ulusal Birlik'e (The National Union for the Total Independence of Angola – UNITA) verdiği desteği arttırdı ve hatta Sovyetler Birliği'nin Angola üzerindeki kontrolünü azaltmak için ABD ile ortak girişimler bile gerçekleştirdi.³⁹ Çin 1970'lerin sonunda ve 1980'lerin başında yeniden MPLA'ya destek vermeye başladı. Böylece bu tarihten itibaren Çin'in Afrika'nın özgürlük hareketlerine verdiği destek büyük ölçüde Çin'in jeopolitik ilgisi ve değişik ulusalcı gruplar arasında salınması şeklinde gerçekleşmeye başladı ve belli bir uyum ya da süreklilik arz etmekten uzaklaştı.

Afrika ülkelerinin birçoğunun 1970'li yıllara doğru bağımsızlıklarını kazanması ve Çin'in Deng Xiaoping liderliğinde başlayan ekonomik kalkınma hareketine odaklanmış olması, 1980'li yıllarda ilişkilerin durgunlaşmasına neden olmuştur. Yine Çin'deki kültürel devrim 1970'lerde yara almaya başladıkça, Çin dış politikası da güçlü ideolojik yapısını kaybetmeye başlamıştır.⁴⁰ Bu nedenlerden ötürü Afrika'ya gerçekleştirilen toplam Çin yardımları 1976 yılından 1982 yılına gelindiğinde 100,9 milyon dolardan 13,8 milyona gerilemişti.⁴¹ Ancak yardımlar gerilerken, iki bölge arasındaki ticaret ilerlemiştir. Çin ve Afrika arasındaki ticaret 1976 ile 1988 yılları arasında 300 milyon dolardan 2,2 milyar dolara yükselmiştir.⁴² Bunun nedeni Mao sonrası dönemde Çinli liderler ekonomik modernizasyona ve yabancı pazarlara, teknolojiye ve sermayeye erişmeyi en üst seviyeye çıkarmaya

³⁵ Altuğ, Yılmaz (1995) *Çin Sorunu*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.182

³⁶ Snow, P. (1998) *The Star Raft: China's Encounter with Africa*, Cornell University Press, Ithaca, s.146

³⁷ Eadie, G.A. & Grizzell, D.M. (1979) "China's Foreign Aid 1975–78" *The China's Quarterly*, No:77, pp.217–234

³⁸ Ata, İlkay (2008) "Çin-Afrika İlişkileri: Üçüncü Dünyanın İşbirliği" *Stratejik Analiz*, No.99, s.62

³⁹ Jackson, S.F. (1995) "China's Third World Foreign Policy: The Case of Angola and Mozambique, 1961–93" *The China Quarterly*, No.142, pp.388–422; MPLA ile UNITA Angola Bağımsızlık Savaşı süresince (1961–1975) birbirleriyle savaştan iki siyasi parti idi. Bu iki parti 1975 ile 2002 yılları arasında iç savaş bağlamında savaşmaya devam ettiler.

⁴⁰ Harding, H. (1995) "China's Co-operative Behaviour", (ed. Robinson, T.W. & Shambaugh, D.) *Chinese Foreign Policy: Theory and Practice*, Clarendon, London, pp.375–400

⁴¹ Snow, P. (1995) "China and Africa: Consensus and Camouflage" (ed. Robinson, T.W. & Shambaugh, D.) *Chinese Foreign Policy: Theory and Practice*, Clarendon, London, s.306

⁴² *Ibid*, s.318

öncelik vermeye başlamış olmalarıdır.⁴³ Böylece Çin'in Afrika siyaseti Maocu ilhamlı devrim desteğinden ziyade, Çin Halk Cumhuriyeti ekonomisini güçlendirecek yeni ticari bağlar aramaya dönmüştür. Bu siyasete istinaden Çin'in 1983 yılından itibaren Afrika'ya sağladığı yardım yeniden arttırılmış ve yıllık ortalaması 200 milyon dolar civarında gerçekleşmeye başlamıştır.⁴⁴

Çin ve Afrika ülkeleri arasındaki ilişkilerde 1990'ların sonlarına gelindiğinde yeni bir dönem başlamıştır. Sovyet Bloğunun yıkılmasıyla birlikte Çin, dünyayı rakipsiz kalan bir hegemonik güç olan ABD tarafından tehdit edilen bir yer olarak algılamaya başladı. Böylece bir küresel güç olabilmek için zorunlu olan enerji kaynaklarının güvenlik altına alınması konusu 1990'ların ortalarından itibaren Çin dış siyaseti için anahtar bir güdü haline geldi.⁴⁵ Bu durum da, Çin için Afrika'yı uluslararası sistemde tek güç egemenliğine karşı çıkabilmek yolunda önemli bir potansiyel kaynak sağlayıcı haline getirdi.⁴⁶

Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin'in 1996 yılındaki Afrika ziyareti diplomatik ve ekonomik açılımlar bağlamında altı değişik Afrika ülkesiyle 23 ekonomik ve teknik işbirliği anlaşmalarına imza attı. Yine aynı zamanda uzun dönem Sino-Afrika işbirliği bağlamında 5 maddelik bir öneri ortaya koydu. Bu öneriye göre iki bölge arasındaki içten dostluğun arttırılması adına tüm ilişkiler eşitlik, egemenliğe saygı duymak ve birbirinin işlerine müdahalede bulunmamak, ortak çıkar bağlamında birlikte gelişme, küresel meselelerde arttırılmış bilgi paylaşımı ve işbirliği ve son olarak da adil ve dürüst bir uluslararası ekonomik ve siyasi düzen peşinde koşmak maddelerine dayandırılmalıydı.⁴⁷ Bu beş maddelik öneriyi 2000 yılının Kasım ayında Pekin'de Afrikalı ve Çinli bakanlar tarafından gerçek-

leştirilen ve kalıcı bir Çin-Afrika İşbirliği Forumu (Forum on China-Africa Co-operation – FOCAC) kurulmasına yol açan bir konferans izledi. İlk gerçekleştirildiği yıldan bu yana Çin ile Afrika ülkeleri arasındaki diyalogu ve işbirliğini güçlendiren başlıca araç haline gelen FOCAC'ın diğer toplantıları 2003 yılında Etiyopya'nın Addis Ababa kentinde, 2006 yılında da yedinden Pekin'de gerçekleştirildi.

Kısacası, Çin açılma ve reform süreci ile dikkat çekici bir ekonomik büyüme sağlamakla kalmamış, dış politikasında "karşı durma"dan, "işbirliği"ne, "izolasyon"dan "uluslararası ortamla bütünleşme" çizgisine kaymıştır. Çin'in Afrika politikası, soğuk savaş ideolojisinden, daha klasik bir ekonomik ilgiye dönmüştür. Çin'in 1960'lar ile 1980'ler arasında dış politikası büyük oranda "ideolojiktir". Bugün ise Çin'in dış politikası "değişken, farklılaştırılmış ve proaktif"tir.⁴⁸ Yeni stratejisi ile Çin, kaynak diplomasisi yanı sıra "yumuşak güç"ün çeşitli biçimlerini kullanmaktadır.⁴⁹ Kültürel ve akademik paylaşım ve arttırılmasına çabalanan kamusal ilişkiler, sağlanan dış yardım, yatırımlar yumuşak gücün başlıca araçlarıdır.⁵⁰ Bu yeni strateji, Afrika ülkeleri açısından, Soğuk Savaş döneminin sona ermesinden bu yana ilk defa yardım ve yatırım alabilmek adına birden çok seçenek yaratan bir süreç oluşturdu. Bu ekonomik ilgi hammaddelere erişim, yatırımlar aracılığıyla nüfuz alanları kurma, ticaret ve askeri yardımlar şeklinde yaşama geçmektedir. Sino-Afrikalı ilişkilerindeki 1949'dan beri yaşanan değişim, Çin'in cepheleşme anlayışının yardımlaşma anlayışına, devrim anlayışının ekonomik gelişme anlayışına ve yalıtılmışlık anlayışının uluslararası dünya ile bütünleşme anlayışına dönüşmesi bağlamında incelenmelidir.⁵² Son dönemde Çin'in nefes kesici ekonomik gelişmesi sonucu artan petrol ihtiyacı, bazı araştırmacılar tarafından

⁴³ Harding, H. (1995) "China's Co-operative Behaviour", (ed. Robinson, T.W. & Shambaugh, D.) *Chinese Foreign Policy: Theory and Practice*, Clarendon, London, pp.375–400

⁴⁴ Snow, P. (1995) "China and Africa: Consensus and Camouflage" (ed. Robinson, T.W. & Shambaugh, D.) *Chinese Foreign Policy: Theory and Practice*, Clarendon, London, s.311

⁴⁵ Zhao, S. (2007) "China's Geostrategic Thrust: Patterns of Engagement" (ed. Le Pere, G.) *China in Africa: Mercantilist Predator of Partner in Development?*, Institute for Global Dialogue and South Africa Institute for International Affairs, pp.33-53

⁴⁶ Taylor, I. (1998) "China's Foreign Policy Towards Africa in the 1990s" *The Journal of Modern African Studies*, Vol:36, No.3, pp.443–460

⁴⁷ Shi Weisan (1996) "Sino African Economic Cooperation: New Dimensions" *Chinafrica*, No.20, pp.5–7

⁴⁸ Zhao, S. (2007) "China's Geostrategic Thrust: Patterns of Engagement" (ed. Le Pere, G.) *China in Africa: Mercantilist Predator of Partner in Development?*, Institute for Global Dialogue and South Africa Institute for International Affairs, pp.33-53

⁴⁹ Alden, C. (2005) "China in Africa" *Survival*, Vol:47, No.3, pp.147–164

⁵⁰ Kurlantzick, Joshua (2007) *Charm Offensive: How China's Soft Power is Transforming the World*, Yale University Press, New Heaven

⁵¹ Sino-Afrikalı ilişkileri deyimli, literatürde Çin ve Afrika arasındaki siyasi, ekonomik ve kültürel bağları imgeleyen bir kısaltma olarak kullanılmaktadır.

⁵² Muekalia, D.J. (2004) "Africa and China's Strategic Partnership" *African Security Review*, Vol:13, No:1, s.7

Çin'in Afrika'daki rolünü açık bir şekilde bir kaynak kapışması hareketi olarak nitelendirilmesine neden olmaktadır.⁵³

Çin'in Afrika Stratejisinin En Önemli Aracı: FOCAC

Çin ve Afrika ülkeleri arasında devam eden stratejik işbirliği 2000 yılında kurulan ve 48 Afrika ülkesinin katılımıyla 2006 yılında 3. Zirvesi düzenlenen Çin-Afrika İşbirliği Forumu (FOCAC) aracılığıyla sürmektedir. Çin 2006 yılında düzenlediği bu Afrika zirvesiyle resmi Afrika stratejisini açıklamış ve Çin'de 2006 yılı, Afrika yılı ilan edilmiştir. Pekin'de yapılan Çin-Afrika Forumu'na, Afrika kıtasından aralarında 35 devlet başkanı, 6 başbakan, 1 başbakan yardımcısı, çok sayıda bakan ve üst düzey bürokrat olan yaklaşık 1.800 kişi katılmıştır. Çinli ve Afrikalı binin üzerinde işadaminin de katıldığı zirveyi, büyük çoğunluğu Afrikalı olan beş yüze yakın gazeteci izlemiştir.⁵⁴

Çin-Afrika İşbirliği Forumu'nun (FOCAC) ilk yaşama geçirilişi 2000 yılında Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin'in girişimi ile gerçekleştirilmiştir. Bu sayede Çin ile Afrika ülkeleri arasındaki ilişkilerde yeni bir sayfa açılarak siyasi eşitlik, karşılıklı güven ve fayda ile kültürel değişim ilkelerine dayanan bir çeşit stratejik ortaklık kurulması amaçlanmıştır.⁵⁵ 2000 yılındaki ilk FOCAC toplantısına 44

Afrika ülkesinin temsilcileri katılmıştır ve görüşmeler sonrasında taraflar Pekin Deklarasyonu ve Çin-Afrika Ekonomik ve Sosyal Kalkınma İşbirliği'ni ilan etmişlerdir. Taraflar kurulan ilişkilerin beyanı olan bildirme ile Çin ve Afrika'nın ortak kalkınmasını sağlamak amacıyla ekonomi, ticaret, finans, tarım, tıbbi bakım ve halk sağlığı, bilim ve teknoloji, kültür, eğitim, insan kaynakları gelişimi ve gerekli görülen diğer alanlarda gayretli bir biçimde işbirliği ve dayanışma içinde olacaklarını açıklamışlardır. Belirlenen amaçlar doğrultusunda yapılan anlaşmalar da Ekonomik ve Sosyal İşbirliği anlaşmasıyla somut olarak ele alınmıştır. FOCAC toplantısının ikincisi 2003 yılında Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa Eylem Planı'nın (2004–2006) kabulü ile sonlanmıştı. Planda Pekin Deklarasyonu ile belirlenen ekonomik, ticari, siyasi ve sosyal hedeflerin uygulanmasına dair kolaylaştırıcı ve hızlandırıcı düzenlemeler yapılmıştır. FOCAC'ın üçüncü zirve toplantısı yine Pekin'de 4 Kasım 2006 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bu Zirvedeki şovların gösterişliliği, iki bölge arasındaki birleşme bağlarının giderek derinleştiğini işaret etmektedir. Dünya, Çinli ve Afrikalı liderlerin daha da derinleşen ekonomik ve siyasi bağlarını Çinli akrobatik ekibinin, Afrikalı davul performansçılarının, Pekin opera sanatçılarının ve Afrika savanalarının panoramik turistik posterlerinin eşliğinde büyük bir hayranlıkla izledi. Görüşen delegeler, üç yıllık bir plan çerçevesinde ticari ve siyasi bağları bir stratejik ortaklık şeklinde gerçekleştirmek konusunda anlaşmaya vardılar. Bunun yanı sıra, borç verme ve ekonomik yardımda bulunma, alt yapı çalışmaları, teknoloji transferi, enerji kaynaklarının geliştirilmesi, finans ve sosyal güvenlik konularını kapsayan anlaşmalar imzalandı.⁵⁶ Afrika'ya tarımsal gelişim sağlamak adına teknik yardım ve yatırım, Afrikalılar için gerçekleştirilen öğretim programlarının genişletilmesi ve kıta adına sağlık ve eğitim hizmetlerinin desteklenmesi vaatleri verildi. Yine bundan başka Çin, 5 milyar dolarlık borç ve kredi açacağını, 2009 yılına değin Afrika'ya gerçekleştireceği gelişme yardımını iki katına çıkaracağını ve 2010 yılına kadar da ticaret hacminin 100 milyar dolara çıkacağını duyurdu. Söz konusu zirve sırasında Çin-

⁵³ Klare, M. & Volman, D. (2006) "America, China & the Scramble for Africa's Oil" *Review of African Political Economy*, No:108, pp.297–309; *Financial Times* (2006) "Africa Oil and Gas: Africa's Oilfields Have Become An Important Battleground of Influence", 1 March

⁵⁴ Oba, Ali Engin (2008) "Çok Boyutlu Türk Dış Politikası ve Afrika", *Stratejik Analiz*, No.99, s.28

⁵⁵ Muekalia, Domingos Jardo (2004) "Africa and China's Strategic Partnership", *African Security Review*, Vol.13, No.1

⁵⁶ Alden, Chris (2008) "China and Africa: A New Development Partnership" *Strategic Analysis*, Vol.32, No.2, s.297

li ve Afrikalı işadamları ile hükümet çalışanları 2 milyar dolar tutarında bir dizi anlaşmalar imzaladı.

Bazı anlamlarda 2006'da Pekin'de yapılan FO-CAC buluşması Çin ile Afrika arasındaki son birlikteliğin sonunu işaret ediyor ve geçmişten nitelik olarak farklı bir gelişimi imliyordu.⁵⁷ Aynı yılın Ocak ayında Çin, *Çin'in Afrika Projesi* adlı bir kitap yayınladı.⁵⁸ Kitap, Çin'in dış politikada müdahaleci olmayan geleneksel politikasını ve iç politikada da Çin'in bölünmez bütünlüğünü savunmayı sürdüren bir iddiaya sahipti. Bununla birlikte ticaret, yatırım ve ekonomik işbirliği olgularının, Çin'in dünya ile bütünleşmesi açısından taşıdığı baskın bir şekilde vurguluyordu. Yine Afrika ülkeleri ile geliştirilecek ilişkilerde gerçekleştirilecek yardımlara ilişkin olarak kitapta önemli bir vurgu yapılmıştı.

FOCAC'ın ortaya koyduklarını kısaca şöyle özetleyebiliriz: Zirvenin kurulmasını takip eden altı yıl içinde Çinli ve Afrikalı liderler karşılıklı 180 ziyarette bulunmuş, bu ziyaretlerin 140'ı Afrikalı yöneticiler tarafından gerçekleştirilmiştir. Çin, FO-CAC çerçevesinde 2000 yılından bugüne kadar 31 Afrika ülkesine 1,38 milyar dolar değerinde borç vermiştir ve bu ülkelerden yaptığı ithalatın çoğunu gümrük vergisinden muaf tutmuştur. 2000 yılında yapılan bir anlaşma ile de Afrika ülkelerinin Çin'e olan borçları derece derece silinmektedir. Çin'in bu ülkelere yaptığı ekonomik yardımın miktarı 2006 yılına kadar 5,74 milyar dolar olurken, 2006 yılında gerçekleştirilen FO-CAC zirvesinde 5 milyar dolarlık yardım anlaşmaları imzalanmıştır.⁵⁹ 2006 yılı sonunda Çin'in Afrika ülkelerinde geliştirdiği sosyal projelerin sayısı 900'ü bulmuş, 18 bin Afrikalı öğrenciye hükümet bursu verilmiştir. Bu ülkelere gönderilen sağlık görevlilerin sayısı 16 bini bulurken, hizmet verdikleri Afrikalı vatandaş sayısı 240 milyon olmuştur. Bunların yanısıra, Afrika ülkelerindeki BM barış gücü operasyonlarında 3 bin Çinli asker görev yapmıştır. Addis Ababa'da 2003 yılında gerçekleştirilen FO-CAC zirvesinde yapılan anlaşma çerçevesinde Çin çeşitli alanlarda 10 bin Afrikalıyı da profesyonel olarak yetiştirmiştir.

Çin-Afrika Ekonomik İlişkilerinde Petrolün Rolü

Çin'in küresel dış politikası Çin devletinin Afrika devletleri ile etkileşimini doğrudan etkiliyor. Geçmişte Çin firmaları ve Çin devletinin sözünden pek dışarı çıkamazlardı. Bugün ise Çinli firmaların Çin devletinin belirlediği politikalardan göreceli olarak daha özerk davranabildiklerini görüyoruz. Fakat hala Çin Komünist Partisi ile büyük uluslar arası Çinli firmalar arasında güçlü bağlar bulunuyor. Bununla birlikte Afrika'da sayılarını hızla arttıran göreceli olarak küçük Çinli firmaların Çin devletinin belirlediği gündemden, bu gündemden cesaret almalarına karşın daha bağımsız olduklarını görüyoruz.⁶⁰ Bugün Afrika'daki Çin şirketlerinin sayısı 800 civarındadır.⁶¹ Üstelik Çin'e iş yapmaya giden Afrikalı girişimcilerin sayısı da gün geçtikçe artmaktadır.⁶² Afrika'da son dönemde gündeme getirilen yeni kamu ihalelerinin yüzde 50'sini Çin menşeli şirketler almaktadır. Yine Çin'e bağlı kamu şirketleri, Afrika'nın 13 ülkesinde maden çıkarmaktadır. Çin petrol şirketleri, Angola, Çad, Fil Dişi Sahilleri, Gabon, Kenya, Moritanya, Nijer, Nijerya, Libya, Somali, Sudan ve Cezayir gibi ülkelerle petrol anlaşmaları yapmıştır. Çin Ulusal Petrol Şirketi, 2008 yılından itibaren üretim gerçekleştirecek olan Nijerya'daki bir petrol bölgesinin yüzde 45'lik hissesini satın almıştır. Yine Çin Ulusal Petrol Şirketi, Büyük Nil Petrol firması ile birlikte Sudan'da 8 milyar doların üzerinde bir yatırım gerçekleştirdi.⁶³ Bundan başka, Çin Angola hükümetine 2 milyar dolarlık bir yardım paketi sağlayarak çeşitli petrol bölgelerini satın almak için kendisine avantaj sağladı. Çin şirketleri finansal piyasalarla da oldukça ilgilenmektedir. Çin Sanayi ve Ticaret Bankası, 2007 yılında Güney Afrika'nın en büyük bankası olan Standart Bank'ın yüzde 20 hissesini 5,5 milyar dolara satın almıştır.⁶⁴

Her gün trafiğe on dört binden fazla yeni aracın katıldığı Çin'de kömürle çalışan büyük santralleri de ülkenin ihtiyacını karşılayamadığı için petrol kullanan daha küçük santraller her geçen gün artmaktadır.⁶⁵ Bu durum Çin'i en büyük petrol tüketici-

⁵⁷ Alden, C. (2006) "China-Africa Relations: the End of the Beginning" (eds. Draper, P. & Le Pere, G.) *Enter the Dragon: Towards a Free Trade Agreement Between China and the Southern Africa Customs Union*, Institute for Global Dialogue, pp.137-153

⁵⁸ People's Republic of China (PRC) (2006) *China's African Policy*, <http://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx/t230615.htm>

⁵⁹ Taylor, Darron (2007) "Chinese Aid Flows to Africa", *VOA News*, 8 Mayıs

⁶⁰ Mohan, Giler & Power, Marcus (2008) "New African Choices? The Politics of Chinese Engagement" *Review of African Political Economy*, Vol. 35 No.1, s.25

⁶¹ Wallis, William (2008) "Drawing Contours of a New World Order" *Financial Times, Special Report Africa-China Trade*, 24 Ocak

⁶² "Fairly Looking upon Sino-African Relations" (2006) *People's Daily Online*, 16 Mayıs

⁶³ Blair, David (2005) "Oil-Hungry China Takes Sudan Under Its Wings" *The Telegraph*, 23 Nisan

⁶⁴ Wallis, William (2008) "Drawing Contours of a New World Order" *Financial Times, Special Report Africa-China Trade*, 24 Ocak

⁶⁵ Alpay, Yalın & Ertürk, Yavuz M. (2006) *Çin Ülke Analizi*, Türkiye İhracatçılar Meclisi, İstanbul, s.29

cilerinden biri haline getirmektedir. Çin ile Afrika ülkeleri arasındaki ticaretin en önemli bileşenlerinden birisi petroldür. Zira Afrika ülkelerinden Çin'e yapılan ihracatın yüzde 85'i petrol zengini ülkeler Angola, Ekvator Gine, Nijerya, Kongo Cumhuriyeti ve Sudan tarafından gerçekleştirilmektedir. İhracatta petrolü bakır ve elmas ile işlenmiş yiyecek ve ev tüketim malzemeleri gibi ürünler izlemektedir.⁶⁶

Afrika gerçekten dünya petrol üretiminde oldukça önemli bir yer taşımaktadır. Dünyada varlığı kanıtlanmış petrol rezervlerinin 2007 yılındaki dağılımında Afrika kıtası dünya piyasasına sunduğu 15,6 milyon ton tutan 117,5 milyar varil petrol ile dünya petrol üretiminin yüzde 9,5'ine sahip durumdadır.⁶⁷ Kıtada bilinen rezervler konusunda en önde gelen iki ülke sırasıyla Libya ve Nijerya'dır. Libya, 2007 yılı verilerine göre dünya üzerinde bilinen petrol rezervlerinin yüzde 3,3'üne, Nijerya ise yüzde 2,9'una sahiptir. Ancak ilerleyen yıllarda Afrika'nın dünya üzerindeki bilinen petrol rezervlerindeki payının daha da artması beklenmektedir. Zira 1997 yılında, Afrika'nın bilinen petrol rezervleri dünya rezervlerinin yüzde 7'sine, 1987 ise yüzde 6,4'üne sahipti.⁶⁸ Bunun nedeni Afrika'nın henüz çoğu petrol bölgesinin keşfedilmemiş durumda olmasından kaynaklanmaktadır. Afrika kıtası yabancı yatırım aldıkça ve petrol arama çalışmaları sürdükçe, Afrika kıtasının dünya petrol rezervleri içindeki yüzdesi yükselecektir.

Afrika kıtasının 2007 yılındaki petrol üretimi ise 488,5 milyon tonluk petrol üretimiyle toplam dünya petrol üretiminin yüzde 12,5'i olarak gelişti. Bu rakam 2006 yılına oranla yüzde 3,2'lik bir artışı ifade etmektedir.⁶⁹ Bununla birlikte Afrika kıtası, dünya petrol tüketiminde yalnızca 138,2 milyon tonla yüzde 3,5 oranında kalmaktadır.⁷⁰ Oysa dünyadaki en büyük petrol tüketimini yüzde 23,9'la ABD, hemen ardından da yüzde 9,3'lük oranla Çin ger-

çekleştirmektedir.⁷¹ Dahası The International Energy Agency'nin (IEA) öngörüsüne göre 2006 yılında günlük 3,5 milyon varil petrol ihraç eden Çin, 2030 yılına gelindiğinde günlük 13,1 milyon varil petrol ihraç edecektir.⁷² Yine zira Çin'in enerji tüketiminin de 2002 ile 2025 yılları arasında % 153 artacağı öngörülmüyor.⁷³ Bu durum da elbette, Çin'in petrol almak için Afrika'yı oldukça önemsemesine yol açmaktadır. Ancak şimdilik Afrika ülkelerinde yapılan günlük petrol üretiminin yüzde 95'i Batılı petrol şirketlerinin kontrolündedir. Dahası, 2006 yılında Afrika'nın yaptığı petrol ihracatının yüzde 33'ü ABD, yüzde 36'sı AB ülkeleri tarafından satın alınırken, Çin'in payı yalnızca yüzde 9 olmuştur.⁷⁴ Bununla birlikte Çin'in petrol ihtiyacının yaklaşık yüzde 30'unu Afrika kıtası karşılamaktadır.⁷⁵ Dünya Bankası verilerine göre Çin, 2005 yılında Afrika'dan yaptığı petrol ithalatının yarısını Angola'dan gerçekleştirmiştir. Mart 2004'te imzalanmış bir anlaşmaya göre Çin, Angola'dan günde 10 bin varil petrol almaktadır. Aynı anlaşma ile Çin, Angola'ya petrol altyapısının geliştirilmesinde kullanılmak üzere 2 milyar dolarlık bir kredi sağlamıştır. Bu kaynağın yüzde 70'i Çinli firmalara, kalan yüzde 30'u ise yerel alt yüklenicilere kullandırılmaktadır. Çin'in petrol ithalatının yüzde 7'sini Sudan karşılamakta ve Sudan toplam üretiminin yüzde 80'ini Çin'e ihraç etmektedir. Çin Ulusal Petrol Şirketi, 1999 yılından bu yana ülkedeki rafineri ve boru hatları için 3 milyar dolarlık yatırım yapmıştır ve halen Sudan'daki petrol yataklarını elinde bulunduran Büyük Nil Petrol İşletmeleri Şirketi'nin yüzde 41 hissesine sahiptir. Ham petrolün yüzde 30'unu Afrika'dan alan Çin'e ait CNPC adlı petrol şirketi, Sudan'ın petrol üretiminin yüzde 70'ini kontrol etmektedir.⁷⁶ Dikkat çekici bir başka nokta, Çin'in Sudan'daki petrol borularının korunması için ülkeye dört bin asker göndermiş olmasıdır.⁷⁷ Ocak 2006'da Çin Ulusal Offshore Petrol Şirketi, Nijer-

⁶⁶ Pan, Ester (2006) "China, Africa and Oil" Council on Foreign Relations, 3 Mayıs – http://www.cfr.org/publication/10586/china_africa_and_oil.html.

⁶⁷ BP (2008) *BP Statistical Review of World Energy*, Haziran 2008, s.6

⁶⁸ Ibid. s.7

⁶⁹ Ibid. s.9

⁷⁰ Ibid. s.11, 12

⁷¹ Ibid. s.11

⁷² Hanson, Stephanie (2008) "China, Africa and Oil" Council on Foreign Relations, 6 Haziran – http://www.cfr.org/publication/9557/china_africa_and_oil.html.

⁷³ Klare, M. & Volman, D. (2006) "America, China & the Scramble for Africa's Oil" *Review of African Political Economy*, No.108, pp.297–309

⁷⁴ Ata, İlkay (2008) "Çin-Afrika İlişkileri: Üçüncü Dünyanın İşbirliği" *Stratejik Analiz*, No.99, s.66

⁷⁵ Morgan, Matthew (2008) "China-Africa When the Going Gets Tough" *African Business*, No.346, s.60

⁷⁶ Mahony, Honor (2008) "China's Policies With 'Oppressive' African States Knocked by MEPS" *EU Observer*, 24 Nisan

⁷⁷ Altınbaş, Deniz (2008) "Fransa'nın Agresif Afrika Politikaları" *Stratejik Analiz*, No.99, s.59

ya'nın petrol ve doğalgaz yataklarına 2,27 milyar dolarlık bir yatırım yapmıştır ve 2,25 milyarlık ek yatırım taahhüt etmiştir. Temmuz 2005'te ise CNPC'nin bir kolu olan Petro-China, Nijerya Ulusal Petrol Şirketi ile günlük 30 bin varil petrol alımına yönelik 800 milyon dolarlık bir anlaşma yapmıştır. Yine Çin Ulusal Petrokimya Şirketi, Gabon'un petrol yataklarına büyük miktarlarda yatırım yapmıştır ve 2002 yılından itibaren Çin bu ülkeden petrol almaktadır.

Çin'in Afrika'daki Varlığının Batı'daki İzdüşümü

Çin'in Afrika'nın başta petrol olmak üzere doğal kaynaklarına gösterdiği ilgi ve Afrika ülkelerine yaptığı yardımlar, gerçekleştirdiği altyapı projeleri ve bu ülkelere, siyasi rejimlerine bakmaksızın verdiği krediler, başta ABD olmak üzere diğer Batılı ülkelerin Afrika rejimlerine yönelik politikaları etkilemektedir. Batı'nın modernite projesi ile birlikte uygulamaya başladığı dünyayı Batılılaştırma, onu, Batı'nın geçirdiği tikel evreleri yeniden geçirmeye ikna etme ve zaman zaman zorlama çabası, Çin'in, Afrika kıtasındaki alternatif yayılış biçimiyle karşılaşınca çeşitli plan değişikliklerinin önü açılmış oldu.

Pekin'de 2000 yılında gerçekleştirilen ilk Çin Afrika İşbirliği İçin Forum (Forum for China Africa Cooperation – FOCAC) ile Çin, izlediği Afrika'ya yardım hususunda “koşul yok” siyasetiyle Afrika çevrelerinde takdir toplarken, Batı çevrelerinde tartışma yarattı. Çin'in bu yaklaşımının ardında Çin dış politikasının, ekonomik ilişkiler kurmak istediği ülkelerin iş içlerine karışmamak üzerine kurgulanmış olması vardı. Çin Dış İşleri Bakan Yardımcısı Zhou Wenzhong'un 2004 yılında özetlediği üzere Çin için geçerli olan motto “İş, iştir. Biz siyaseti işten ayırmaya çalışıyoruz”⁷⁸ önermesidir. Çin Afrika'da, Avrupa'dan farklı olarak, şartlar koşmamakta, kendi değerleri olduğunu iddia ettiği bir dizi kuralı dayatmamaktadır. Çin'e göre, uluslararası ilişkilerde temel kural “kimsenin işine karışmamak”tır. Çin, Batı tipi demokrasinin Afrika'ya uymadığını, Kenya'da seçim sonrası yaşanan şiddet olaylarını örnek göstererek açıklamaktadır.⁷⁹ Çin yardımı, Afrikalı hükümetlerin danışmanlığında doğrudan pro-

jelere odaklıdır ve kâr paylaşımı ile “ortak çıkar” üzerine kuruludur.⁸⁰ Elbette bu durum klasik Batı yaklaşımı ile doğrudan karşıt bir yaklaşımı ifade etmektedir. Zira Çin alternatifi ortaya çıkana değin, Dünya Bankası ve Uluslar arası Para Fonu (IMF) gibi Batılı kuruluşlar ve kurumlar, önceliklerini Afrika hükümetlerine etkin bir şekilde dayatmayı başarıyorlardı. Ancak Çin'in “koşulsuz destek” hareketi ile birlikte, Batı'nın çeşitli siyasi dayatmaları ve demokratikleşmeyi şart koşarak hibe ve kredi vermesi olguları güç kaybeden yaklaşımlara dönüştüler. Bu durum ABD ve eski sömürgeci ülkeleri Afrika'ya yönelik yeni politikalar üretmeye sevk etmektedir.

Başta ABD olmak üzere Batılı ülkeler Çin'in Afrika ülkeleri ile geliştirdiği ilişkilere eleştirel yaklaşmaktadır. Çin'in Afrika ülkelerindeki enerji kaynaklarını ele geçirmek için bu ülkelerin geleceğini hiçe saydığını öne süren bu eleştiriler, insan hakları, demokrasi ve silah satımı konularında yoğunlaşmaktadır.⁸¹ Avrupa'nın bu konudaki ilk tepkileri parlamento aracılığıyla verilmeye başlanmıştır. Avrupa Parlamentosunda bir grup milletvekili Çin'in Afrika'daki “politikasız yalnızca ticaret” yöntemini eleştiren bir karar yayınlamıştır. Kararda, Afrika'daki yatırımlarını hiçbir şarta bağlamadığı için baskıcı rejimlerin insan hakları ihlallerine destek verdiği iddia edilen Çin'e yönelik silah ambargosunun sürdürülmesi gerektiği savunulmaktadır. Hatta Sudan'daki çatışmalarda Çin'in payının bulunduğu bile ileri sürülmektedir. Çin'in uzun bir süredir Sudan'ın kaos bölgesi Darfur'a barış gücü operasyonu düzenlemesi ve Sudan'ın petrol ihracatına engel getirilmesine yönelik BM girişimlerinde olumsuz oy kullanması ve Zimbabve'deki Robert Mugabe yönetimi ile iş anlaşmaları yapması, Batılı ülkeler tarafından “demokratik olmayan hükümetlerin desteklenmesi” şeklinde eleştirilmiştir. Çin Dış İşleri Bakan Yardımcısı Zhou Wenzhong ise “ülkelerin içişlerine karışmama” ilkesini benimsediklerini vurgulayarak, “Batı, hazır olmadıkları halde bu ülkelere piyasa ekonomisi ve çok partili demokratik sistem dayatmaya çalışmaktadır. Batı'nın daha önce bize yönelik olarak da kullanmaya çalıştığı ambargolara karşıyız” demiştir.⁸² Çin'in bu yak-

⁷⁸ “China in Africa” (2004) *The New York Times*, 8 Ağustos

⁷⁹ Batı Demokrasisi Afrika'ya Uymadı” (2008) *AB Haber*, 14 Ocak

⁸⁰ Alden, Chris (2008) “China and Africa: A New Development Partnership” *Strategic Analysis*, Vol.32, No.2, s.299

⁸¹ Thompson, Drew (2005) “China's Soft Power in Africa: From the 'Beijing Consensus' to Health Diplomacy” *China Brief*, Vol.5, No.21

⁸² Lyman, Princeton N. (2005) “China's Rising Role in Africa” *Council of Foreign Relations*, 21 Temmuz

laşımının AB'nin mali yardımları reformlara bağlayan yöntemini zayıflattığını ileri süren parlamenterler, AB'nin Çin'in Afrika'daki varlığına karşılık vermesi gerektiğini ileri sürmektedirler.⁸³

Bu bağlamda İngiliz hükümeti tarafından, tanınmış kişilerin oluşturduğu Afrika Komisyonu'na bir rapor hazırlattırılmıştır. *Hepimizin Çıkarına* başlığını taşıyan ve kamuoyunda "Blair Raporu" olarak da anılan Mart 2005 tarihli bu rapor, Afrika'ya yönelik yeni bir bakış ile kıtada barış ve güvenlik başta olmak üzere önceliklerin sıralanmasından sonra, yapılması gerekenleri ele almaktadır. Raporda, Afrika'nın sorunlarının üstesinden gelmesi, 21. Yüzyılda layık olduğu konuma getirilmesi için dünya ülkeleri ortak bir çabaya davet edilmektedir.⁸⁴

Çin'in seçilmiş Afrika ülkelerine yardım vermesine devam etmesine karşın, bugünün vurgusu hükümetin ödediği faiz oranları ile sağlanan resmi borçlara ve Çin ile Afrikalı şirketler arasında ortaklık ya da ortak girişimler geliştirmeye yönelmiştir. Bu süreç bazı araştırmacılar tarafından Çin'in Afrika'ya olan ilgisinin anti sömürgeci içerikle donatılmış bir "Güney-Güney işbirliği" biçiminden ziyade Afrika'yla daha önce kurulan uluslar arası ilişkilerden farksız olan hegemonik bir "Kuzey-Güney ilişkisi" olduğu şeklinde değerlendirilmektedir.⁸⁵ Benzer bir değerlendirmeyi de Britanya'nın şimdiki Adalet, o dönemdeki Dış İşleri Bakanı olan Jack Straw, 2006 yılının Şubat ayında Nijerya'ya gerçekleştirdiği ziyareti sırasında, İngiltere 150 yıl önce Afrika'ya ne yapıyorduydu, bugün Çin Afrika'da aynıını yapıyor diyerek dile getirmişti.⁸⁶ Bu gibi görüşlerin küresel egemenlik kazanması tehlikesine karşı Çin Başbakanı Wen Jiabao neo-sömürgeciliğin şapkasının asla Çin'in başını süslemeyeceğini bildirerek, asıl Çin'in 110 yılı aşkın bir süredir sömürgeci saldırganlığın kurbanı olduğunu dile getirdi ve Çin ulusunun sömürgeci egemenliğinden çekmenin ne demek olduğunu ve sömürgecilikle savaşmanın gerekliliğini çok iyi bildiğini ekledi.⁸⁷ Bunun ardından Çin Devlet Başkanı Hu Jintao

2007'nin Şubat ayında çeşitli Afrika ülkelerine gerçekleştirdiği ziyarette Çin'in sömürgeci niyetleri olduğunu kesin bir dille yalanlayarak, Afrika'nın kendi kendisini idare etmesini desteklediğini açıkladı.⁸⁸ Bu söylemler aracılığıyla Çin, Afrika'yı ekonomik ve siyasi olarak kontrol etmek, kısacası bölgeyi sömürmek niyetinde olmadığını duyurmayı amaçlamaktadır.

Afrika ülkelerinin Çin'i algılayış biçimleri ise, Afrika'nın Batıyı algılayış biçiminden önemli bir şekilde ayrılmaktadır. Afrikalı siyasi liderler Batı'nın sağladığı yardımların Afrika ülkelerinin yönetim biçimine karışmaları ve insan haklarının iyileştirilmesi gibi koşullara bağlı olarak verilmesini nahoş ve "yeni sömürgecilik" olarak tanımlamakta ve bu tavır, kendi ülkelerine Batı değerlerinin dayatılması olarak algılamaktadırlar.⁸⁹ Çin'in sömürgeci bir geçmişinin olmayışı ve Afrika ülkelerini kalkınma sürecinde yoldaş olarak görmesi bu ülkelerin Çin'e bakış açısını şekillendiren etkenlerdir. Afrika ülkeleri Çin'i başta Fransa, Birleşik Krallık ve ABD olmak üzere kendilerini hayal kırıklığına uğratan kıtanın geleneksel kalkınma ortakları olan sömürgeci güçlerden farklı olarak, kıta için sermaye ve yatırım kaynağı bir ortak olarak değerlendirmektedir.⁹⁰ Bu bağlamda Çin ile geliştirilen işbirliğine bağlı olarak 2005 ve 2006 yıllarında yıllık ortalama yüzde 5,4 oranındaki büyüme, Afrika ülkelerini Çin ile ilişkilerinde daha da cesaretlendirmiştir. Afrika kıtası aynı büyüme eğilimini 2007 yılı ve 2008 yılının ilk yarısında da sürdürmüştür. Çin'in bu ülkelere Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'nın (WB) aksine koşulsuz ve faizsiz veya cüzi miktarlarda faizlerle borç vermesi, bu uluslar için yalnızca ekonomik bir büyüme sağlamakta kalmamış, aynı zamanda siyasi cesaret de kazandırmıştır.

Bununla birlikte Çin ile Afrika arasındaki ilişkileri her türlü zorluktan arınmış bir ilişki türü olarak nitelenmek de doğru değil. 2007 yılı boyunca iki bölge arasındaki ilişkilerin daha yakın olmasını engelleyen pek çok gelişme oldu. Bunlara örnek olarak

⁸³ Mahony, Honor (2008) "China's Policies With 'Oppressive' African States Knocked by MEPs" *EU Observer*, 24 Nisan

⁸⁴ *Our Common Interest* (2005) *Report of the Commission for Africa*, March

⁸⁵ Marks, S. (2006) "China in Africa – the New Imperialism: Globalization and Development: Learning from Debates in China", *Globalizations*, Vol.3, No:3, pp.377–391; Alden, C. (2005) "Leveraging the Dragon: Toward 'An Africa That Can Say No', *Eafrica* (The Electronic Journal of Governance and Innovation / SAIIA), 1 March; Snow, P. (1995) "China and Africa: Consensus and Camouflage" içinde, *Chinese Foreign Policy: Theory and Practice*, (ed.) Robinson, T.W. & Shambaugh, D., Clarendon, Londra, s.321

⁸⁶ Mohan, Giler & Power, Marcus (2008) "New African Choices? The Politics of Chinese Engagement" *Review of African Political Economy*, Vol. 35 No.1, s.23

⁸⁷ *Ibid.* s.24

⁸⁸ Alden, Chris (2008) "China and Africa: A New Development Partnership" *Strategic Analysis*, Vol.32, No.2, s.298

⁸⁹ Harsh V. Pant (2008) "China in Africa: The Push Continues But All's Not Well", *Defence & Security Analysis* Vol.24, No.1, s.36

⁹⁰ Aning, Kwesi & Lecoutre, Delphine (2008) "China's Ventures in Africa", *African Security Review*, Vol.17, No.1, Mart, ss.39–52

Çin Devlet Başkanı Hu'nun Zambiya'nın Copperbelt bölgesine gerçekleştireceği ziyareti, yerli halkın protestolarından çekinerek iptal etmesi, Angola hükümetinin değeri milyon dolarlarla ölçülen Lobito'daki petrol rafinerisini ıslah etme projesini aniden Çin'den geri alması ve Güney Etiyopya'da dokuz Çinli petrol işçisinin isyancılar tarafından öldürülmesi verilebilir.

Çin ve Afrika arasında meydana gelebilecek bir başka sorun ise Çin'in Afrika'ya ihraç ettiği ürünlerin, Afrika ülkelerinde bazı olumsuzluklara yol açması konusudur. Zira Afrika'nın ucuz Çin ürünlerini ithal etmesi sonucu pek çok Afrikalının yaşam standartları yükselmiştir ancak henüz çok zayıf olan Afrika imalat sanayisi de bundan olumsuz yönde etkilenmektedir. Örneğin Çin tekstil ihracatı nedeniyle 250 bin Nijeryalı tekstil işçisi işten çıkarılmıştır. Ancak tekrarlamakta da yarar var ki, bu olumsuzluğa karşın, ucuz ihracat, Nijerya'daki pek çok Nijeryalının da yaşam standartlarını yükseltmiştir.⁹¹ Bu konuda eleştirilerini kamuoyu ile paylaşan bir lider de Zambiya'nın 2006 seçimlerindeki devlet başkanı adaylarından birisi olan Michael Sata'dır. Sata Çinlileri "yatırımcılar değil, kâr sağlayıcılar" olarak nitelemiş ve eğer seçimleri kazanırsa Çin için oldukça hassas bir konu olan Tayvan meselesini öne çıkararak, Tayvan'ın bağımsızlığını tanıyacağını açıklamıştır. Bu durum Afrika'nın bazı kırsallarında Çin'e şüpheyle bakıldığını ve çeşitli işçilerin Çin'e kızgın olduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte şunu da eklemek gerekir ki, Zambiya'daki 2006 seçimini kazanan lider Sata değil, Levy Mwanawasa olmuştur ve Sata'nın iddialarını da tamamen reddetmiştir. Gerçek şu ki, 2006 yılında Çin Zambiya'ya 300 milyon dolarlık yatırım yapmış, 10 bin Zambiyalıya istihdam sağlamış ve Zambiya'nın son beş yıldır tutturmuş olduğu yüzde 5'lik büyümeye önemli bir katkıda bulunmuştur. Mwanawasa'nın oylamada, oyların yüzde 60'ını alması da, Zambiya'da da sonuçta Çin'e çoğunluğun sıcak baktığını göstermektedir. Mwanawasa'nın ölümünün ardından göreve gelen Rupiah Banda da Mwanawasa'nın Çin'e yakın olan politikasını sürdürmeye devam etmiştir.⁹² Çin Dışişleri Bakanı Yang Jiechi'nin Mwanawasa'nın cenazesine katıldığını hatırlarsak, Çin'in de bölgeye ne ka-

dar büyük bir önem attığını daha iyi algılamak mümkün olacaktır.

Sonuç

Afrika kıtası şimdiye değin taşıdığı tüm zenginlikleri gerek beşeri, gerek hammadde olarak sınırları dışına, kendisini zenginleştirmeden bırakmak zorunda kalıyordu. Oysa bugün değişen üretim, tüketim ve pazarlama biçimleri, değişen işbirliği kavramı artık tek taraflı kazananlara izin vermeyen bir yapıya sürükleniyor. Yeni yüzyıldaki iş ve ortaklık gerçekleştirme biçimi hem ekonomik hem de siyasi olarak karşılıklı kazanma ilkesi çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu nedenle artık Afrika ile kurulacak ilişkilerin tek taraflı kazanç ilkesine değil, iki taraflı kazanç ilkesine göre inşa edilmesi gerekmektedir. AB ve ABD'nin Afrika ülkeleri ile geçmişte kurmuş olduğu ilişkilerin Afrikalı zihinlerde bırakmış olduğu kolektif anılar, Kara Kıtanın bu bölgelere yaklaşımına belirgin bir ket vurmaktadır. Dahası AB ile ABD'nin Afrika'ya gerçekleştirdiği yatırım ve yardımları çeşitli demokratikleşme koşullarına bağlı olarak sağlaması, Afrika'da, Afrika ülkelerinin iç işlerine müdahale olarak algılanmakta ve "yeni sömürgecilik" olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle Afrika kıtası, kolektif hafızasında, kötü bir geçmiş barındırmayan bölgelerle işbirliği yapmaya daha yakın durmaktadır. Kıtanın sahip olduğu kaynaklar ise, dünyanın her bölgesini, Kara Kıta ile iş yapmaya yöneltmektedir. Bu nedenle kıta ile sorunsuz geçmişleri bulunan bölgeler önemli bir avantaj elde etmektedirler. Çin bugün bu boşluğu oldukça iyi bir şekilde değerlendirmekte ve kendi elinde aşırı bir şekilde biriken döviz rezervlerini, Kara Kıta'da yatırımlar şeklinde yönetmektedir. Bu durum hem Afrika'nın dünya ekonomisine yeni bir aktör olarak katılabilmesine izin vermekte, hem de Çin'in bugüne kadar taşımış olduğu ucuz üreticilik vasfını, ondan yeni yüzyılda devralmasına olanak sağlamaktadır. Çin ise, dünya sisteminde önemli bir güç olmak yolunda hem üretim biçimini değiştirerek, hem de siyasi güç kazanarak yenilikçi adımlar atmış olmaktadır. Bu iki bölge arasındaki işbirliğinin dünya dengelerini yakın zamanda belli bir değişime zorlayacağını söylemek artık mümkündür.

⁹¹ Morgan, Matthew (2008) "China-Africa When the Going Gets Tough" *African Business*, No.346, s.60

⁹² Anonim (2008) "Who Will Carry on Levy's Legacy?" *NewAfrican*, No.477, ss.56-58; Anonim (2008) "Levy Mwanawasa, Architect of Zambia's Economic Transformation", *African Business*, No.346, s.48, 49

KAYNAKÇA

Adie, W.A.C. (1964) "Chou En-Lai on Safari" *The China's Quarterly*, No:18 (Nisan-Mayıs)

Alden, C. (2005) "China in Africa" *Survival*, Vol:47, No.3

Alden, C. (2005) "Leveraging the Dragon: Toward 'An Africa That Can Say No', *Eafrica* (The Electronic Journal of Governance and Innovation / SAIL-A), 1 March

Alden, C. (2006) "China-Africa Relations: the End of the Beginning" (eds. Draper, P. & Le Pere, G.) *Enter the Dragon: Towards a Free Trade Agreement Between China and the Southern Africa Customs Union*, Institute for Global Dialogue

Alden, Chris (2008) "China and Africa: A New Development Partnership" *Strategic Analysis*, Vol.32, No.2

Alpay, Yalın & Ertürk, Yavuz M. (2006) *Çin Ülke Analizi*, Türkiye İhracatçılar Meclisi, İstanbul

Altınbaş, Deniz (2008) "Fransa'nın Agresif Afrika Politikaları" *Stratejik Analiz*, No.99

Altuğ, Yılmaz (1995) *Çin Sorunu*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul

Anderson, Sam E. (1996) *The Black Holocaust for Beginners*, Readers and Writers Press, New York

Aning, Kwesi & Lecoutre, Delphine (2008) "China's Ventures in Africa", *African Security Review*, Vol.17, No.1, Mart

Anonim (2004) "China in Africa" *The New York Times*, 8 Ağustos

Anonim (2006) "Fairly Looking upon Sino-African Relations" *People's Daily Online*, 16 Mayıs

Anonim (2008) "Batı Demokrasisi Afrika'ya Uyandı" *AB Haber*, 14 Ocak

Anonim (2008) "China-Africa Trade Surging" *China Daily*, 28 Ağustos http://www.china.org.cn/international/2008-08/28/content_16348140.htm

Anonim (2008) "Levy Mwanawasa, Architect of Zambia's Economic Transformation", *African Business*, No.346

Anonim (2008) "Who Will Carry on Levy's Legacy?" *NewAfrican*, No.477

Anonim (2006) "Africa Oil and Gas: Africa's Oilfi-

elds Have Become An Important Battleground of Influence", *Financial Times* 1 March

Ata, İlkay (2008) "Çin-Afrika İlişkileri: Üçüncü Dünyanın İşbirliği" *Stratejik Analiz*, No.99

Blair, David (2005) "Oil-Hungry China Takes Sudan Under Its Wings" *The Telegraph*, 23 Nisan

Blas, Javier & Green, Matthew (2008) "Feeding an Insatiable Appetite" *Financial Times, Special Report Africa-China Trade*, 24 Ocak

BP (2008) *BP Statistical Review of World Energy*, Haziran 2008

Collier, Paul (2008) "Five Steps to Sustainable Governance in Africa" *Council on Foreign Relations*, www.cfr.org/publication/16638/five_steps_to_sustainable_governance_in_africa.html

Eadie, G.A. & Grizzell, D.M. (1979) "China's Foreign Aid 1975-78" *The China's Quarterly*, No:77

Freidman, T.L. (2006) *Yirmi Birinci Yüzyılın Kısa Tarihi*, *Dünya Düzdür*, (Çev. Cinemre, L.) Boyner Yayınları

Haggard, S. (1990) *Pathways from the Periphery: The Politics of Growth in the Newly Industrializing Countries*, Cornell University Press, Ithaca, New York

Hanson, Stephanie (2008) "China, Africa and Oil" *Council on Foreign Relations*, 6 Haziran - http://www.cfr.org/publication/9557/china_africa_and_oil.html.

Harding, H. (1995) "China's Co-operative Behaviour", (ed. Robinson, T.W. & Shambaugh, D.) *Chinese Foreign Policy: Theory and Practice*, Clarendon, London

Harsh V. Pant (2008) "China in Africa: The Push Continues But All's Not Well", *Defence & Security Analysis* Vol.24, No.1

<http://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx/t230615.htm>.

International Monetary Fund (2007) *World Economic Outlook Database*, April 2007

Ismael, Tareq Y. (1971) "The People's Republic of China and Africa" *The Journal of Modern African Studies*, Vol:9, No:4

İsmayilov, Rafik (2007) "Sahra Altı Afrika'nın Gelişme Özellikleri ve Fırsatlar" *II. International Turkish-*

African Congress, Tasam, Istanbul

Jackson, S.F. (1995) "China's Third World Foreign Policy: The Case of Angola and Mozambique, 1961–93" *The China Quarterly*, No.142

Klare, M. & Volman, D. (2006) "America, China & the Scramble for Africa's Oil" *Review of African Political Economy*, No:108

Komisyon (2005) *Our Common Interest, Report of the Commission for Africa*, March

Kurlantzick, Joshua (2007) *Charm Offensive: How China's Soft Power is Transforming the World*, Yale University Press, New Heaven

Larkin, B. (1971) *China and Africa, 1949–70: the Foreign Policy of the People's Republic of China*, University of California Press, Berkeley

Lyman, Princeton N. (2005) "China's Rising Role in Africa" *Council of Foreign Relations*, 21 Temmuz

Mahony, Honor (2008) "China's Policies With 'Oppressive' African States Knocked by MEPs" *EU Observer*, 24 Nisan

Marks, S. (2006) "China in Africa - the New Imperialism: Globalization and Development: Learning from Debates in China", *Globalizations*, Vol.3, No:3

Mohan, Giler & Power, Marcus (2008) "New African Choices? The Politics of Chinese Engagement" *Review of African Political Economy*, Vol. 35 No.1, p.27

Morgan, Matthew (2008) "China-Africa When the Going Gets Tough" *African Business*, No.346

Muekalia, Domingos Jardo (2004) "Africa and China's Strategic Partnership", *African Security Review*, Vol.13, No.1

Neuhauser, C. (1968) *Third World Politics: China and the Afro-Asian People's Solidarity Organization*, Harvard University Press, Cambridge

Oba, Ali Engin (2008) "Çok Boyutlu Türk Dış Politikası ve Afrika", *Stratejik Analiz*, No.99

Pan, Ester (2006) "China, Africa and Oil" *Council on Foreign Relations*, 3 Mayıs - http://www.cfr.org/publication/10586/china_africa_and_oil.html.

People's Republic of China (PRC) (2006) *China's African Policy*,

<http://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx/t230615.htm>

Shi Weisan (1996) "Sino African Economic Cooperation: New Dimensions" *Chinafrica*, No.20

Snow, P. (1995) "China and Africa: Consensus and Camouflage" (ed. Robinson, T.W. & Shambaugh, D.) *Chinese Foreign Policy: Theory and Practice*, Clarendon, London

Snow, P. (1998) *The Star Raft: China's Encounter with Africa*, Cornell University Press, Ithaca

Taylor, Darron (2007) "Chinese Aid Flows to Africa", *VOA News*, 8 Mayıs

Taylor, I. (1998) "China's Foreign Policy Towards Africa in the 1990s" *The Journal of Modern African Studies*, Vol:36, No.3

The Boston Consulting Group (2006) *Organizing for Global Advantage in China, India, and Other Rapidly Developing Economies*

Thompson, Drew (2005) "China's Soft Power in Africa: From the 'Beijing Consensus' to Health Diplomacy" *China Brief*, Vol.5, No.21

Tjonneland, E.; Brandtzaeg, B.; Kolas, A. & le Pere, G. (2006) "China in Africa: Implications for Norwegian Foreign and Development Policies", *Chr. Michelsen Institute, CMI Reports* No.15, CMI, Bergen

UNCTAD (2008) *World Investment Report 2008*, UN, New York and Geneva

Wallis, William (2008) "Drawing Contours of a New World Order" *Financial Times*, Special Report Africa-China Trade, 24 Ocak

Wang, Jian-Ye (2007) "What Drives China's Growing Role in Africa?" *African Department of IMF*, IMF

Wu, Yuan (2007) *China in Africa*, China International Press, Beijing

Yeardley, Jim (2007) "Snubbed by US, China Finds New Space Partners", *New York Times*, 24 Mayıs

Yu, George, T. (1965) "Sino-African Relations: A Survey" *Asian Survey*, Vol:5, No:7

Zhao, S. (2007) "China's Geostrategic Thrust: Patterns of Engagement" (ed. Le Pere, G.) *China in Africa: Mercantilist Predator or Partner in Development?*, Institute for Global Dialogue and South Africa Institute for International Affairs